**بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان**

**بەناوی گەلەوە**

**پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق**

پشت بە حوکمی برِگەی (1 ) لە ماددەی (56)ی یاسای ژمارە (1)ی ساڵی 1992ی هەموارکراوو، لەسەر داوای ژمارەی یاسایی ئەندامانی پەرلەمان، پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (28)ی رۆژی 2011/6/21 بریاری دەرچوواندنی ئەم یاسایەی دا:

## یاسای ژمارە ( 8 )ی ساڵی 2011
## یاسای بەرەنگاربوونەوەی خێزان لە توند و تیژی لە هەرێمی کوردستان ـ عێراق

**ماددەی یەکەم:**

مەبەست لەم زاراوانەی خوارەوە ماناکانی بەرامبەریانە بۆ مەبەستی ئەم یاسایە:

**یەکەم:** هەرێم: هەرێمی کوردستان ـ عێراق.

**دووەم:** خێزان: کۆمەڵە کەسێکی سروشتین، پەیوەندی هاوسەرگیری یان خزمایەتیان تاکو پلەی چوارەم هەیە و ئەوانەی بەپێی یاسا هاتوونەتە ناو خێزانەوە.

**سێیەم:** توند و تیژی خێزانی: هەر کردارێك یان وتەیەك یان هەرِەشە یان پیَ لێبکرێت لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی لە چوارچێوەی پەیوەندی خێزانیدا کە لەسەر بنەمای هاوسەرگیری یان خزمایەتی تا پلەی چوارەم بنیات نرابیَ و ئەوانەی بەپێی یاسا هاتوونەتە ناو خێزانەوە ئەشیَ لە باری جەستەیی و جنسی و دەروونییەوە زیانیان پیَ بگەیەنی و ماف و ئازادییان لەدەست بدات.

**چوارەم:** دادگا: دادگای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی.

**ماددەی دووەم:**

**یەکەم:** هەر کەسێك کە پەیوەستی هەبیَ بە پەیوەندییەکی خێزانی، ئەنجامدانی توندوتیژی لە چوارچێوەی خێزاندا لیَ قەدەغە دەکریَ لەوانەش: توندوتیژی جەستەیی و جنسی و دەروونی و، ئەم کردەوانەش وەك نموونە بە توندوتیژی خێزانی دادەنرێت:

1- هاوسەرگیری بەزۆر.

2- هاوسەرگیری ژن بە ژن (شغار) و منداڵ بە شوودان.

3- بە شوودان لەجیاتی خوێن.

4- لێك جوداکردنەوەی بەزۆر (الطلاق بالاكراه).

5- برِینی پەیوەندی کۆمەڵایەتی (صلة الارحام).

6- مێرد بە زۆر ژنی خۆی ناچاری بەدرِەوشی و کاری داوێن پیسی بکات.

7- خەتەنکردنی مێینە.

8- ناچاکردنی تاکەکانی خێزان بۆ جێهێشتنی فەرمانبەریەتی بە نارەزایەتی خۆیان.

9- ناچارکردنی منداڵ بۆ کارکردن و سواڵکردن و بەجێهێشتنی خوێندن.

10- خۆکوشتن لە ئەنجامی توندوتیژی خێزان.

11- لە بار بردن لە ئەنجامی توندوتیژی خێزان.

12- لێدانی تاکەکانی خێزان و منداڵ بە هەر بیانوویەك بێت.

13- سووکایەتی پێ کردن و جنێودان و جنێو دان بە کەس و کارو بەکەم سەیرکردنی و ئازاردانی و گوشار بۆ هێنانی دەروونی و پێشێل کردنی مافەکانی و بەزۆر سەرجێی کردن.

**دووەم**: بۆ زیان پێکەوتوو لە توندوتیژی خێزانی هەیە زامنکاری پاراستنی لە توندوتیژی هەبێت.

**سێیەم**:

1- داوا لە کێشەی توندوتیژی خێزانی لەلایەن زیان پێکەوتوو یان ئەوەی بەپێی یاسا شوێنی دەگرێتەوە دەجوولێنرێ و دادگا یان لێکۆڵەرەوە یان بەرپرسی بنکەی پۆلیس یان داواکاری گشتی لێ ئاگادار دەکاتەوە.

2- لەسەر کارمەندانی بواری تەندروستی و پەروەردە و بنکە فەرمییەکانە بۆ هاوکاری کردنی قوربانیانی توندوتیژی خێزانی هەواڵ بدەن.

**چوارەم**: ڕێکارەکانی لێکۆڵینەوە و دادگایی کردن لە کێشەکانی توندوتیژی خێزانی نهێنی دەبێت.

**ماددەی سێیەم:**

**یەکەم**: دادگایەکی تایبەتمەند بە بابەتەکانی بەرەنگاربوونەوەی توند و تیژی خێزانی بە پێی (یاسای دەسەڵاتی دادوەریی هەرێم) ژمارە (23)ی ساڵی 2007 پێکدەهێنرێ.

**دووەم**: پێویستە لەسەر وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی لە هەرێم شوێنی حەوانەوە بۆ قوربانیانی توند و تیژی خێزانی دابین بکات.

**سێیەم**: قوربانیانی توندوتیژی خێزانی تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی بیانگرێتەوە.

**چوارەم**: لەسەر وەزارەتی تەندروستیە بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی چاودێری تەندروستی دەستەبەر بکەن و سەر لەنوێ شیاندن بۆ زیان پێکەوتووانی توندوتیژی خێزانی بکەنەوە.

**پێنجەم:** بەڕێوەبەرایەتی گشتی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ئافرەت لە وەزارەتی ناوخۆ بە بەدواداچوون بۆ کێشەکانی توندوتیژی خێزانی دەکات.

**شەشەم:** لەسەر وەزارەتی ناوخۆیە بەشێکی تایبەت لە ناو پۆلیس بکاتەوە کە بەشێوەیەکی بنەڕەتی لە پۆلیسی ئافرەت پێکهاتبێت و هەڵس و کەوت لە کێشەکانی توندوتیژی خێزانی بکەن.
**حەوتەم:** لەسەر وەزارەتی ناوخۆ و دەستە فەرمییە پسپۆڕەکانە ریکلام بۆ رۆشنبیریەتی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی بکەن.

**ماددەی چوارەم:**

**یەکەم**: دادگای تایبەتمەند لەکاتی پێویستدا یان لەسەر داوای یەکێك لە تاکەکانی خێزان یان ئەوەی نوێنەرایەتی دەکات (فەرمانی پاراستن) وەك رێکارێکی کاتی بۆ پاراستنی توندوتیژی خێزانی دەربکات، بەمەرجێ فەرمانەکە ماوەی پاراستنەکە لە خۆ بگرێت و لەسەر دادگاشە بەپێی پێویست درێژی بکاتەوە.

**دووەم**: پێویستە ئەوەی داوای پاراستنی کردووە واز لەو فەرمانە بهێنێ بەپێی هاتنەکایەی شتی نوێ و لەسەر دادگاشە تەئکید لەوە بکاتەوە کە داوای هەڵوەشاندنەوەکە بە ئارەزوو پێشکەش کراوە و لە بەرژەوەندی زیان لێکەوتووە.

**سێیەم**: فەرمانی پاراستن ئەمانە لەخۆ دەگرێ:

1- بەڵێننامەیەك لە شکات لێ کراو کە دەست درێژی ناکاتە سەر زیان لێکەوتوو یان هەر تاکێك لە تاکەکانی خێزان.

2- گواستنەوەی قوربانی بۆ نزیکترین نەخۆشخانە یان بنکەی تەندروستی بۆ چارەسەرکردنی لەکاتی پێویستدا یان ئەگەر قوربانی خۆی ئەمەی داوا کرد.

3- بەبڕیارێکی دادگا و بۆ ئەو ماوەیەی کە بە مەترسی بۆ سەر شکاتکەر یان بۆ سەر هەر تاکێك لە تاکەکانی خێزان دەزانرێ نابێ رێگا بەشکات لێکراو بدرێت بچێتە ماڵی خێزانی.

**چوارەم:** لە حاڵەتی پێشیل کردنی فەرمانی پاراستن، سەرپێچیکەر بۆ ماوەیەك دەگیرێ کە لە (48) سەعات زیاتر نەبێ یان بە غەرامەیەك سزا دەدرێ کە لە (300,000) هەزار دینار کەمتر نەبێ.

**ماددەی پێنجەم:**

پێویستە لەسەر دادگا لایەنەکانی شکایەت رەوانەی لیژنەیەك بکات کە لەشارەزا و پسپۆران پێك دەهێنرێ بۆ چاکردنەەی نێوانیان پێش ئەوەی کێشەکە رەوانەی دادگای تایبەتمەند لەو کێشانە بکرێت کە ئەشێ ئاشتەواییان تێدا بکرێت، بەمەرجێ کار لە رێکارەکانی پاراستن نەکات کە لەم یاسایەدا هاتووە.

**ماددەی شەشەم:**

لەگەڵ زیان نەگەیاندن بە هەر سزایەکی توندتر کە دەقی لە یاساکانی بەرکاری هەرێمدا هاتووە:

**یەکەم:** هەر کەسێك هانی ئەنجامدانی کردەوەی خەتەنەکردنی مێینەی دا بە غەرامەیەك سزا دەدرێت کە لە (1000,000) یەك میلۆن دینار کەمتر نەبێ و لە (5000,000) پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێ.

**دووەم:** هەر کەسێك کردەوەی خەتەنەکردنی مێینەی ئەنجامدا یان بەشداری تێداکرد سزای بەندکردنی بۆ ماوەیەك دەیگرێتەوە کە لە (6) مانگ کەمتر نەبێت و لە (2) دوو ساڵیش زیاتر نەبێت و غەرامەیەکیشی لێ وەردەگیرێ کە لە (2000,000) دوو ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە (5000,000) پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت یان بە یەکێك لەو دوو سزایە.

**سێیەم:** هەر کەسێك کردەوەی خەتەنەکردنی مێینەی ناکامی ئەنجام دا یان بەشداری تێدا کرد سزای بەندکردن بۆ ماوەیەك دەیگرێتەوە کە لە (1) ساڵێك کەمتر نەبێت و لە (3) ساڵیش زیاتر نەبێ و غەرامەیەکیشی لێ وەردەگیرێ کە (5000,000) پێنج ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە (10,000,000) دە ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت یان بەیەکێك لەو دوو سزایە.

**چوارەم:** باری تاوانکار توندتر دەبێ ئەگەر بکەرەکە پزیشك بوو، یان دەرمانساز بوو، یان کیمیایی بوو، یان مامان بوو، یان یاریدەدەرەکانیان بوون و لەسەر دادگاشە فەرمان بدات پیشەکەی یان کارەکەی بۆ ماوەیەك لێ قەدەغە بکات کە لە سێ ساڵ زیاتر نەبێت.

**ماددەی حەوتەم:**

لەگەڵ زیان نەگەیاندن بە هەر سزایەکی توندتر کە دەقەکەی لەیاسا کارپێکراوەکانی هەرێمدا هاتووە:

هەر کەسێك توندوتیژییەکی خێزانی ئەنجام بدات بۆ ماوەیەك سزای بەندکردن دەیگرێتەوە کە لەشەش مانگ کەمتر نەبێت و لە سێ ساڵیش زیاتر نەبێت و بە غەرامەیەك کە لە یەك ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە پێنج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێت یان بەیەکێك لەو دوو سزایە.

**ماددەی هەشتەم:**

حوکمەکانی یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (111)ی ساڵی 1969 ی هەموارکراو و یاسای ئوسوولی دادگایی کردنی سزاییەکانی ژمارە (23)ی ساڵی 1971ی هەموارکراو و یاسای هەموارکردنی پیادەکردنی یاسای باری کەسێتی ژمارە (15)ی ساڵی 2008 و یاساکانی دیکەی بەرکار لە هەرێم پێادە دەکرێن ئەگەر هیچ دەقێك لەم یاسایەدا لەسەری نەهاتبوو.

**ماددەی نۆیەم:**

پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

**ماددەی دەیەم:**

ئەم یاسایە لە رۆژی بلاوبوونەوەی لە رۆژنامەی فەرمی (وەقائیعی کوردستان) جێبەجێ دەکرێت.

**محمد قادر عبدالله**
**(د. کەمال کەرکووکی)**
**سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق**

## هۆیە پێویستیەکان

توندوتیژی خێزانی دیاردەیەکی نەرێنی دژ بە پرەنسیپەکانی شەریعەتە ئاسمانییەکان و مافەکانی مرۆڤە و لەبەرئەوەی خێزان بنەمایەی کۆمەلگایە و لە پێناو پاراستنی لە هەلوەشانەوە و پاراستنی تاکەکانی و وەرگرتنی رێکاری یاسایی بۆ دروستی و سەقامگیری و قەدەغەکردنی توندوتیژی خێزانی بەرێگای خۆپاراستن بەر لە روودانی و گەران بەدوای دۆزینەوەی چارەسەری چاکسازی و چارەکردن دوای روودانی، بۆیە ئەم یاسایە دەرچووێندرا.